

De verdeling van de nationale en regionale bevoegdheden

door Leo NEELS,

Eerstaanwend assistent aan de Katholieke Universiteit te Leuven.

★

Vooraleer stellingen te formuleren over de richting die men op halflange termijn zou kunnen uitgaan, dient men eerst de huidige bevoegdheidsverdeling te bekijken ; van een nuchtere analyse kan men allicht leren wat men niet meer opnieuw zou moeten doen.

Vaststellingen.

1. Een eerste uitgangsvaststelling is deze : men moet zich verzoenen met de idee dat *élke bevoegdheidsverdeling als zodanig ingewikkeld is en onvolmaakt*. Eén van de klassieke kritieken op de bijzondere wet van 8 augustus 1980 is haar veel te ingewikkeld karakter. Zoals staatsraad Vermeulen reeds in 1975 schreef, heeft *élke bevoegdheidsverdeling ingewikkelde aspecten en blijft zij altijd onvolmaakt en evolutief* (1). Die vaststelling impliceert dat bevoegdheidsconflicten dan ook normaal zijn. Maar, waar men zich niet mee kan verzoenen is de volgende lacune. Bij de hervormingen van 1980 heeft men volstrekt nagelaten om voor de oplossing van bevoegdheidsproblemen een geschikte procedure uit te werken. Ik verwijs zowel naar de procedure belangenconflicten, die niet werkt, als naar de procedures van normenconflicten. Wat deze laatsten betreft heeft men ons in de voorbije jaren op een vindingrijke wijze geteisterd met toch wel eigenaardige « rechtsgangen »...

Als bevoegdheidsverdeling bij definitie onvolmaakt is, en een beetje ingewikkeld, dan zijn bevoegdheidsconflicten normaal, zoals men kan waarnemen in elke geregionaliseerde staat, in confederale regimes, in federale regimes of in supranationale organismen van het type van de Europese

(1) P. VERMEULEN, « Advies inzake de hervorming van de Staat », in *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiek Recht*, 1976, nr. 6, blz. 417-463.

gemeenschappen. Maar dan is het primordiaal dat men een degelijke procedure uitwerkt voor het oplossen van die conflicten. Het heeft sedert 1971 de Belgische rechtsorde ontsierd dat die procedures niet functioneerden of konden functioneren, terwijl sommige formules op zich zelf reeds vreemd waren. Terloops weze hier aangestipt dat ook de wet betreffende het Arbitragehof wel enige eigenaardigheden bevat. Veel zal afhangen van de personaliteiten die de verantwoordelijkheid willen opnemen om van dit Hof deel uit te maken !

2. Tweede uitgangsvaststelling : *simpele oplossingen doen het niet*, omdat het Belgisch feit nu eenmaal ingewikkeld is. Met een zeker fatalisme, maar op een obstinate wijze, is men er in België destijds van uitgegaan dat taalgebieden beleidsgebieden moesten zijn, eerst op het culturele vlak en later ook op het sociaal-economisch vlak. (De Duitstalige Gemeenschap is thans op dit laatste vlak toch wel in een zeer oncomfortabele positie gemanoevreerd.)

Een andere complicatie van het Belgisch feit is vanzelfsprekend Brussel « waar de gemeenschappen elkaar ontmoeten », zoals men dat zo nobel uitdrukt. Geografisch ligt Brussel nu eenmaal nog nipt binnen een eentalig taalgebied ; cultureel is het derhalve niet homogeen, het heeft ook de homogeniteit van zijn onmiddellijke periferie aangetast, en sociaal-economisch zou het als derde gewest toch wel enigszins artificieel zijn.

Sommige onderdelen van een globale bevoegdheidsverdeling, om alleen daar nog maar iets over te zeggen, zijn derhalve in België noodzakelijk ingewikkeld, omdat de materie die men moet regelen ingewikkeld is.

3. Derde vaststelling : sommige mogelijkheden die er destijds, misschien, zijn geweest om oplossingen te vinden zijn nooit ernstig onderzocht, en het is nu ook te laat om ze nog nuttig te onderzoeken. Eén van de meest frapante vaststellingen die men op het vlak van de instellingen sedert 1965-68 kan doen is het statuut van virtuele onaantastbaarheid dat de provincies schijnen te genieten. Deze zijn nooit als zodanig betrokken geweest, op een ernstige manier, om het meer globale probleem van de hervorming van de staatsstructuur te kunnen oplossen ; en zulks ondanks het feit dat men alle andere niveau's wel gewijzigd heeft, en ondanks het feit dat de wenselijkheid van een hervorming van de provincies toch blijkbaar als academisch thema, nooit ver weg is geweest...

Op dit vlak moet men thans nuchter zijn, en zich afvragen of men, met de tijd die men terzake heeft laten verstrijken, ook niet oplossingen met of via (gewijzigde) provinciale structuren onmogelijk heeft gemaakt.

Ook wel enigszins verbazingwekkend is de vaststelling dat men in België ruim twintig jaar lang bezig is te spreken over de hervorming

van de instellingen, maar dat er geen republikeinse stroming ontstaat, of geen levensvatbare republikeinse stroming. Men blijft uitgaan van de aanwezigheid van een monarchie, ook in de toekomst. Dit is voor mij één van de minder begrijpelijke elementen.

4. Vierde uitgangsvaststelling : op het terrein van de staatshervorming bestaat er *geen wézenlijke oppositie*. Er is natuurlijk wel oppositie, maar er is geen enkele partij die het aandurft om categoriek een centraal gezag als zodanig te verdedigen. In werkelijkheid is het debat al jaren gedomineerd door het (zoeken naar) een compromis tussen enerzijds een *beschaamd unitarisme* en anderzijds een *verholen separatisme*. Dit inzicht houdt tevens in dat er, naar mijn oordeel, géén echt overtuigende uitgewerkte federalistische stroming, als zodanig, in het debat een rol gespeeld heeft.

Er is natuurlijk wél een vorm van oppositie die speelt op een ander vlak, namelijk tussen de verbale belijdenis in de partijprogramma's enerzijds, en anderzijds de werkelijke politieke daden die men stelt ; deze laatste hangen dan blijkbaar vrijwel uitsluitend af van de omstandigheid of men op een bepaald ogenblik behoort tot de meerderheid of tot de minderheid.

Maar de partijprogramma's lijken thans zeer sterk op elkaar. Dit heeft ook iets te maken met de wijze van politieke besluitvorming, een « case by case », van « one accident to the other » en van de ene regeringsvorming naar de andere : deze werkwijze belet dat men op een ernstige manier een visie kan ontwikkelen op termijn en met enige coherentie.

5. Vijfde uitgangsvaststelling : *er zijn geen nationale politieke partijen meer*. Deze vaststelling leidt tot de vraag of het mogelijk is een nationale consensus in de ene of de andere vorm te behouden, zonder dat die gedragen wordt door politieke partijen die op onbeschaamde wijze, maar ook op een ernstige manier de nationale consensus, de nationale solidariteit primordiaal durven stellen.

6. Zesde uitgangsvaststelling is dat *de meerderheidsregel in België zijn onschendbaarheid al lang verloren heeft*. Hij is natuurlijk wel de legitiemer van een democratische besluitvorming gebleven en als zodanig is het een werkzame regel : men kan tot de beslissing komen door het tellen van de hoofden. Maar het is ook een onvolledige regel, want men heeft een steeds grotere aandacht gegeven aan de bescherming van de minderheden, op grond overigens van een vergelijkbare democratische legitiemer.

Daarbij moet toch wel worden aangemerkt dat de Vlaamse numerieke meerderheid grondwettelijk en wettelijk impotent is gemaakt. In plaats

van een regime dat gebaseerd is op de meerderheidsregel heeft België nu een regime dat *de facto* en ook *de jure* werkt met blokkeringsminderheden. Hoe hoger men de gekwalificeerde meerderheden omschrijft, hoe kleiner de minderheid wordt die een regeling kan voorkomen of in de weg staan.

Hoe kleiner de minderheid die men een tijdelijk of occasioneel veto-recht geeft, hoe sneller men kan afglijden naar wat ik niet zonder cynisme noem, een vorm van apartheidsregime. Nuchter beschouwd moeten we ons afvragen of België al niet vele elementen heeft die toch sterk gelijken op wat men « de grote apartheid » noemt... We moeten ons er van bewust zijn — het is bijna een ethische opmerking — dat sommige van onze regelingen aspecten hebben die daar zeer goed mee vergelijkbaar zijn. Misschien zijn immers juist zulke elementen onvermijdelijk wanneer een gezamenlijke consensus niet (meer) is te bereiken en men de gezamenlijke aanwezigheid op één territorium veeleer als een onverdraaglijk noodlot ondergaat? Tot grote fierheid kunnen zulke vragen niet leiden...

De huidige bevoegdheidsverdeling.

1. Bij de huidige bevoegdheidsverdeling ligt de basisfout voor de hand : het *te gedetailleerd karakter van de lijsten*, meer bepaald de artikelen 4, 5 en 6 van de bijzondere wet. Men heeft in feite politieke machtsproblemen op elk van die terreinen — culturele sector, bijstand aan personen, sommige van de gewestmateries — *vertaald in rechtsvragen*. Het is voor mij de échte draagwijdte van die artikelen van de bijzondere wet van 8 augustus, en men heeft daartoe het probleem gedeeltelijk verplaatst van de politieke wereld naar de wereld van de rechtsvragen. Reeds in 1979 heb ik de vraag gesteld of men er eigenlijk wel goed aan doet te werken met lijsten van materiële bevoegdheidsdomeinen (2). Had niet de grondwetgever in 1830-1831, met de noties van het gemeentelijk en het provinciaal belang in principe een beginsel en een uitgangspunt gekozen die kunnen leiden tot een redelijke en onmisbare souplesse en tot veel grotere mogelijkheden voor het bereiken van « autonomie »? Men kan werken met noties zoals « gemeentelijk, provinciaal, regionaal, en ook hoofdstedelijk belang », zonder dat men daarbij een soort alfabet moet voegen van wat daar wel en niet toe behoort met alle uitzonderingen en toevoegingen, en uitzonderingen van uitzonderingen, enz.

Met zulk begrip van een belangenkring kan men, het zij gezegd, niet werken wanneer men dat opvat zoals het met de gemeentelijke autonomie

(2) Tijdens de interuniversitaire studiedagen voor publiekrecht in Luik.

is gebeurd : de « sleutel » daarvan was in handen van de centrale overheid, en die heeft die gemeentelijke autonomie tamelijk resoluut ont-manteld.

Bevoegdheidsverdeling vraagt ernst, vertrouwen in, en bekwaamheid van *de nieuwe organen* ; zo die condities vervuld zijn kan men de sleutel leggen bij de autoriteiten die men de opdracht geeft over hún « belang » te waken.

2. Tweede fout in de huidige bevoegdheidsverdeling is de *sacrosanctie van de wet*. Dit past werkelijk wel in de Belgische juridische traditie : wat men bij voorkeur moest hebben waren dingen die « kracht van wet » hadden. Dat was het dan ! In de hervormingen van de zogenaamde « culturele autonomie » (1971-1980), die nooit bestaan heeft, kon men decreten maken « met kracht van wet », maar daarmee was het ook grotendeels gedaan. De uitvoeringsbeslissingen (die feitelijk, maatschappelijk en politiek veel belangrijker zijn) waren « nationaal » gebleven ; de fiscale en financiële beslissingen had men niet, maar men had de genoegdoening om in eigen kring dingen te kunnen maken met kracht van wet. Dat lijkt mij een monumentale overschatting van wat de « kracht van de wet » kan zijn.

3. Als volgende politieke fout is er de *ontkoppeling van de politieke verantwoordelijkheid*. Men heeft decreten « met kracht van wet » kunnen stemmen, zonder dat de organen die deze decreten konden goedkeuren de bevoegdheid hadden om de autoriteiten die voor hun uitvoering bevoegd waren, politiek te sanctioneren. Dat is een ernstige politieke fout. Ook nu bestaat die, misschien minder *de jure* maar *wèl de facto*. Dat heeft niet alleen meer te maken met de staatshervorming, maar ook met de omstandigheid dat vandaag in het Belgisch regime de politieke sanctie in werkelijkheid niet functioneert, (onder meer) om de voor de hand liggende reden dat België een regime heeft van gespreide politieke minderheden in coalitieverband.

4. Een volgende politieke fout is *de ontkoppeling van de beleidsverantwoordelijkheid van de fiscale en de budgettaire verantwoordelijkheid*. Nog 94 % van de financiering komt uit de dotaties. Er is geen ernstige fiscale en financiële verantwoordelijkheid wanneer die verhoudingen zo liggen ! Dat is een politieke basisfout.

Overigens, hoe verregaand men de federalisering of de regionalisering in de bijzondere wet ook kan vinden, precies het mechanisme van de financiering en van de fiscaliteit is *de grootste unitaristische houdgreep* op de gemeenschappen en de gewesten, die men zich kan voorstellen. De autoriteiten die nu decreten kunnen maken én uitvoeren moeten immers

vrijwel permanent bij de nationale regering aankloppen voor de nodige middelen.

5. Voornaamste fout tegen de democratie is *de handhaving van de rechtstreekse verkiezing van nationale organen*, ook voor het politiek personeel van de regionale organen. Zulks creëert bij definitie een cumulatie van politieke functies, terwijl het aangewezen is om de identiteit in het politiek personeel op het regionale en het nationale vlak dringend te beëindigen. Deze leidt immers tot onhoudbare toestanden. Men dient dringend een onverenigbaarheid in te stellen tussen de nationale en de regionale politieke mandaten, met ontdubbelde rechtstreekse verkiezingen.

6. Tenslotte is er een *interpretatiefout*. Men gaat er van uit dat in de wetgeving terzake géén concurrerende bevoegdheden zouden aanwezig zijn. Welnu, de artikelen 4, 5 en 6 en ook de volgende over de infrastructuur, en nog andere, zitten vol met concurrerende bevoegdheden. Als men zegt de « gewestelijke aspecten van » de energiepolitiek of van het kredietbeleid, of de gezondheidszorg met uitzondering van de basiswetgeving en dergelijke, dan ligt hier een terrein vol concurrerende bevoegdheden, en wel omdat het grensgebied van de verdeling volstrekt niet omschreven is.

In sommige opzichten lijken deze toestanden op de *Rahmengesetze* van de Bund in de Bondsrepubliek Duitsland of op de Amerikaanse opvatting dat de Unie *by pre-emption* sommige aangelegenheden kan regelen, als het ware bij wijze van voorafname op, of inhouding aan de bron van de competentie der deelstaten. De bevoegdheid van de deelstaten wordt dan beperkt tot wat binnen die nationaal getrokken grenzen nog mogelijk is.

Dat men niet langer de fictie volhoude dat deze kenmerken niet in onze bevoegdheidsverdeling zitten. Ze zitten er wel in. Het postulaat dat er alleen exclusieve bevoegdheden zijn in de bijzondere wet is vals.

Het tweede postulaat is ingewikkelder. Bij de huidige bevoegdheidsverdeling is men obstinaat uitgegaan van de weigering van een hiërarchie van normen; « kracht van wet » is wat men moest hebben. Dat is een politieke keuze waarop men misschien niet terug kan komen; maar ernstige twijfel is mogelijk over de vraag of men in een staat — met twee, tweeënhalve, drie of drieënhalve gemeenschappen en gewesten en combinaties ervan — een nationaal niveau bij elkaar kan houden zonder hiërarchie van normen. Nu is er geen hiërarchie van onze formele normen, maar er is *een veel sterkere subordinatie*, die men niet openlijk durft noemen; met name de fiscaal-budgettaire houdgreep van het nationaal niveau, die

de gewesten en gemeenschappen tot nader order verplicht rekening te houden met het nationaal niveau omdat ze er voor hun financiering op aangewezen zijn.

Nieuwe wegen ?

1. Een eerste bedenking lijkt, gelet op de voorbije hervorming, fundamenteel.

Men heeft zich vooral blind gestaard op de kracht van wet, op het bemachtigen (of naargelang het standpunt) het niet afgeven van bepaalde materiële bevoegdheidsdomeinen. « Het onderwijs, met uitzondering van het onderwijs » zoals het fameuze onderdeel van de grondwet het zegt, « de gezondheidszorg met uitzondering van de gezondheidszorg » enzovoort... Men mag zich niet uitsluitend blind staren op materiële bevoegdheidsdomeinen. Afgezien van de materiële bevoegdheid die men wenst te hebben en het domein waarover men het zeggenschap wenst te hebben is er de financiële en fiscale bevoegdheid en verantwoordelijkheid.

Men moet niet alleen de wetgevende en de uitvoerende macht daarover hebben of willen hebben, men moet, mét de normatieve en de uitvoerende macht, *de financiële en de fiscale bevoegdheid én verantwoordelijkheid* accepteren.

Thans lijkt het er op of men die niet van het nationale niveau wil overhevelen, omdat het dé techniek bij uitstek is om autonomische tendenzen binnen de perken te houden.

Evenmin is het uitgesloten dat men misschien in de deelgebieden de budgettaire en fiscale bevoegdheid ook niet wenst te hebben, omdat het de financiële verantwoordelijkheid kan verdoezelen.

Het is, met andere woorden, gemakkelijker politiek te doen zonder dan met financiële verantwoordelijkheid.

Voorts hoort bij de materiële én de fiscale én de budgettaire én financiële ook de *politieke verantwoordelijkheid*. Wie ernstig is moet die ten volle durven accepteren ; de politieke sanctie moet dan werken. Deze sanctie werkt, in het algemeen, al zeer gebrekkig. Zo heeft ze niet kunnen werken *in de periode 1971-1980* wat betreft de zogenaamde culturele autonomie ; ze kan, in de periode van vier jaar waar we nu halfweg zijn, ook voor de executieven niet werken omwille van de evenredige samenstelling van de executieven, en de onzekerheid over het lot van de executieven indien een lid daarvan politiek zou gesanctioneerd worden.

Momenteel werkt de politieke verantwoordelijkheid niet of onvoldoende ; en dit om structurele redenen.

Maar waar staat men voor als men deze fouten wil verbeteren ?

Ik ben geen voorstander van onderhandelingen over het sleutelen aan die lijsten van de artikelen 4, 5 en 6 van de bijzondere wet. Men kan die wet ongetwijfeld verbeteren maar het verandert niets wezenlijks. Wij staan voor *een duidelijke optie* waar de politieke actualiteit van de jongste vijftienvintig jaar ons heeft naartoe gebracht. Welnu, laat men de keuze maken.

Ik zie maar twee alternatieven. Ofwel wenst men een centraal gezag te behouden, ofwel wordt het centraal gezag ontmanteld

Indien het centraal gezag wordt behouden, dan moet men in de politieke wereld ook bereid zijn om daarvoor te strijden : het moet dan worden verduidelijkt of versterkt. Het centraal gezag zal immers geen gemakkelijke taak hebben. Het zal inderdaad, op een beperkt en een omschreven terrein (en daar kan men denken aan een lijst), de staat bij elkaar moeten houden, wat geen geringe taak is. Maar dat centraal gezag zal zulks maar kunnen als het van karakter verschilt van het huidige centraal gezag.

Dit sterk centraal gezag komt dan een voorname rol van arbitrage toe. Een zeer belangrijke rol ! Men kan die rol niet vervullen met nationale ministers of ministers van een nationale regering of de ministerraad die dan optreden zoals sommige van hen dit vandaag doen. Dan zijn zij daarvoor niet geschikt. Belangrijk is immers te weten dat in regionale, in federale, in confederale staten, de nadruk zelden ligt, nooit ligt op de grote autonomie van de deelgebieden of deelstaten, maar vooral op de wil tot coöperatie in een unie.

Revanchistisch federalisme bestaat niet, enkel *coöperatief federalisme*. Welnu, die coöperatie — zeker wanneer men met weinig entiteiten is, zoals in België — vergt een sterkte arbitrage in het centrum. Geef dat centrum een duidelijk omschreven maar beperkt terrein, met een versterkte bevoegdheidsfunctie en met een politiek personeel dat uitdrukkelijk is onderscheiden van dit van de regionale niveau's.

Men moet tevens nadenken over het behoud van het kiesstelsel of de wijziging daarvan. Men moet ernstig en open kunnen discussiëren over de zin van het behoud van de evenredige vertegenwoordiging, over de zin van het behoud van onze huidige opdeling in kiesarrondissementen. En alleszins dringt zich een volstreekte onverenigbaarheid op tussen de nationale en regionale mandaten, en dringen zich vaste procedures op voor evenwicht tussen de deelgebieden. Bij zulke arbitrage rol voor het nationaal niveau komt Brussel-hoofdstad onder een soort gezamenlijk beheer als een vorm van « *District of Columbia* ».

Het belang van een centraal gezag is een optie die men kan nemen. Dan zal er niet langer een beschaamd centraal gezag zijn, of leden van een nationale regering die daar moeten militeren voor hun regio, of hun wijk

of hun provincie. Dan kunnen zij schaamteloos en met fierheid, minister zijn van een centrale regering die een welomschreven functie heeft, die zij ook kan vervullen, wat vandaag, nauwelijks het geval is.

De *tweede optie* is een totaal andere. De tweede optie gaat er van uit dat de geschiedenis en de actualiteit aantonen dat het op dit ogenblik niet meer kan — wat niet betekent dat het in de toekomst niet opnieuw zou kunnen, wel dat het vandaag niet meer kan — om zonder al te veel artificiële constructies, kunst- en vliegwerk en financieel, budgettair en economisch bedrog een centraal gezag bij elkaar te houden. Dan is het decenter, democratischer en wellicht goedkoper om daaruit de conclusie te trekken dat de deelgebieden op hun eigen benen dienen te staan *met hun heel hebben en houden*. Financieel, fiscaal, alle bevoegdheidsdomeinen en alle verantwoordelijkheid naar elk deelgebied, om het dan maar waar te maken. Dan ontstaat daar het uur van de waarheid.

Dit is geen nieuwe stelling. Dit is een stelling die door staatsraad Vermeulen in 1975 in Antwerpen in die adviesronde van wijlen minister R. Vandekerckhove is verdedigd, en die, toen, wat meewarig werd onthaald (3). De actualiteit heeft aangetoond dat deze stelling zodanig diep geworteld is in de politieke werkelijkheid van vandaag, dat men de vraag moet stellen of er nog een alternatief is. Dit is de andere keuze: zeer verregaande autonomie, want er is niets meer voor de rest. Alles is dan van regionaal, communautair of gewestelijk belang; de gewesten hebben dan de mogelijkheid, maar ook de verantwoordelijkheid om dat waar te maken. Geen geringe zaak! *Alle verontschuldigen voor mislukkingen, die men nu gemakkelijk (en niet zelden ook terecht) naar de centrale regering kan schuiven, vallen dan weg*. Alle mogelijkheden van politieke chantage waar het nationaal gezag zich vandaag toe leent, zijn dan weg. Men staat er dan zelf voor. Daar kan men ook ernstig gaan negociëren « van gemeenschap tot gemeenschap », of « van gewest tot gewest » zoals men dat noemt. Men kan dat niet, als er een soort tweede zittijd is bij de huidige nationale organen.

Dan vertrekt men van gescheiden of althans onderscheiden regionale belangen en slechts dat kan dan als een nationaal belang worden beschouwd, waarover die deelgebieden het unaniem eens zijn.

Als men vaststelt dat het nationaal niveau op basis van de bewust uitgesproken wil van de deelgebieden zich vervolgens opnieuw en langzaam zou kunnen aftekenen dan krijgt men op termijn weer een nationaal

(3) P. VERMEULEN, a.w., blz. 417-463.

niveau, maar een subsidiair ; niet meer in de positie waarin het zich nu bevindt (4).

Het maken van deze optie vergt condities.

1. *Territoriaal klare afbakeningen* die er in België nog onvoldoende zijn. Nochtans het komt mij voor dat de huidige territoriale afbakeningen definitief worden. Wat de faciliteiten betreft is het niet eenvoudig, maar de consequentie van territoriaal klare afbakening is vanzelfsprekend de opheffing van de faciliteiten. Als dat niet haalbaar is wil ik een reservestelling ontvouwen die hierin bestaat dat het administratief toezicht behoort bij de autoriteiten van het betrokken taalgebied. De recente geschiedenis heeft immers ook uitgewezen dat die afzonderlijk nationaal gebleven administratieve toezichten niet functioneren.

2. Tweede conditie tot realisatie is eigenlijk zeer eenvoudig ; *een klare keuze*. Men moet weten wat men wil. Als men de discussie in de voorbije jaren heeft kunnen voeren tussen dat beschaamd unitarisme en dat verholen separatisme, heeft men zich in een zeer comfortabele luxueuse positie bevonden, men heeft zich nooit moeten uitspreken voor een klare optie die op termijn kon stand houden. Het maken van bovenvermelde optie vergt dat men zeer goed nadenkt over wat de consequenties zijn. Wanneer bv. vandaag de Waalse strekkingen bakzeil halen in hun soms zeer vooruitgeschoven autonomistische stelling, is het niet uitgesloten dat men zich daar langzaam de consequenties begint te realiseren van échte autonomie, samen met de financiële en de politieke verantwoordelijkheid ?

3. Derde voorwaarde tot realisatie is de vraag van *politieke moed van de overtuiging*, hetzij om een centraal gezag te behouden en het dan te versterken (want in elke sterk geregionaliseerde of federale staat is er een beleidsmatige politieke vijandschap tussen de deelgebieden en de unie, die men moet kunnen omzetten in een coöperatie, om toch te komen tot de consensus in de unie of in de bond), hetzij om het met de deelstaten alléén en in *volle* verantwoordelijkheid waar te maken.

In het Belgisch staatsbestel is een procedure van echtscheiding met wederzijdse toestemming ingezet.

De ervaring van advocaten die familierechtzaken behandelen is, dat de echtgenoten die ex-echtgenoten gaan worden, hun wederzijdse toestemming en hun onderling akkoord ernstig moeten respecteren ; anders

(4) Indien vastgesteld zou worden dat het nationaal niveau zijn opnieuw toebedeelde bevoegdheid niet ernstig zou nemen of niet functioneel vervullen, kan deze weer naar de deelgebieden overgeheveld worden.

vervallen zij tot een echtscheiding op grond van bepaalde feiten. Die ontwikkeling is vandaag op het politieke vlak, en aan feiten ontbreekt het hoegenaamd niet. België voert — en dat is een luxueuse positie, wanneer wij ons vergelijken met andere landen en staten en volkeren — een vorm van *burgeroorlog* « *by law* », in *het Staatsblad*. Dat is een andere manier om dit soort van conflicten op te lossen, een nog eerder comfortabele manier, waarbij vaststellingen en opties als deze hierbij voorgesteld, misschien nog een kleine inbreng in het debat kunnen leveren.

Summary : The distribution of competences between the national state and the regions.

The distribution of competences between the national state, the communities and the regions is subject to criticism. The state reform laws of 1980 have admittedly led to many conflicts, due to a lack of clearness of the terms of the law and to the incomplete character of the reform.

A clear option is to be made between a federal regime as such, a regionalised state and separatism ; so far this option has only been postponed, which leaves the actual state structure rather confused and hardly workable.

A series of conditions both of a political and a legal nature have to be fulfilled in order to clear the situations.

